

УДК 378.091.2:784

DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-101-2_1-188-196

РОЗВИТОК ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВОКАЛІСТІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОГО НАВЧАННЯ

О. Ф. Сбігнева

ORCID 0000-0002-2201-2120

У статті досліджується проблема розвитку вокальної культури майбутніх вокалістів у процесі фахової підготовки. Зазначено, що вимоги щодо змісту мистецької освіти зумовлюють необхідність удосконалення підготовки майбутніх вокалістів, розгляду пріоритетних напрямків підвищення його вокальної культури, пошуку оптимальних форм і методів розвитку вокальної культури майбутніх фахівців.

Підкреслено, що вокальне мистецтво є найбільш популярним видом музичного мистецтва, де поєднуються музика, спів, слово, поезія і сценічна культура. Художній зміст вокальних творів передається засобами співочого голосу, утворює навколо себе могутнє виховне середовище, безпосередньо впливаючи на всіх учасників художньо-педагогічного процесу.

Автор статті зазначає, що огляд історії розвитку вокального мистецтва переконує в тому, що видатних представників різних вокальних шкіл (італійської, французької, російської, німецької та української) поєднують загальні методичні положення та художня спрямованість: глибока щирість і правдивість художнього трактування, уміння розкривати зміст твору, яскрава переконливість.

Підкреслено, що вивчення науково-методичної літератури впевнює в важливості проблем, пов'язаних із розвитком вокальної культури майбутніх вокалістів: розвиток технічних навичок вокалістів, питання фізіології співочого процесу, підготовка майбутніх вокалістів до виконавської діяльності тощо.

Автор статті зазначає, що ефективність розвитку вокальної та виконавської культури майбутніх вокалістів залежить від спрямованості навчальної роботи на поглиблення процесів сприйняття, уявлення, відтворення, що безпосередньо пов'язано з усіма розумовими операціями студентів, розвитком їхнього мислення в цілому

Обґрунтовано, що найбільш важливими вокально-педагогічними принципами формування професійної культури вокаліста можна

вважати: музично-художнє виховання співака; розвиток музичного і вокального слуху; індивідуальний підхід в навчанні; наслідування вокальної традиції педагога; процес формування вокальної культури студентів на позиціях доцільності, необхідності, ефективності та успішності; принцип поступовості, послідовності та неперервності; принцип єдності художнього й технічного розвитку; принцип усвідомлення специфіки вокально-методичної діяльності; принцип творчої активності.

***Ключові слова:** вокальна культура, вокальне мистецтво, майбутній вокаліст, вокальна педагогіка, студенти, співочий голос, співочий процес, педагоги-вокалісти, вокальне навчання, методики розвитку співочого голосу.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Формування вокальної культури майбутніх вокалістів є актуальною проблемою у сучасній вокальній педагогіці. Система підготовки майбутніх вокалістів у вищих навчальних закладах потребує від студентів високого рівня вокально-технічного комплексу знань та навичок, усвідомлення майбутніми фахівцями закономірностей процесу голосоутворення тощо. У теорії та практиці вищої мистецької освіти накопичено певний досвід, який може стати підґрунтям для розробки проблеми розвитку вокальної культури майбутнього вокаліста. Необхідність сучасних досліджень у галузі вокальної педагогіки обумовлена тим, що на вокальне мистецтво значний вплив здійснюють засоби масової інформації, телебачення, різноманітні методи електроозвучування у концертних залах тощо. З'явилося багато питань, які пов'язані зі збереженням естетичних якостей співочого голосу, посиленням його емоційно-естетичного впливу на слухачів. Це стало важливою комплексною вокально-педагогічною і виконавською проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблема формування вокальної культури студентської молоді ставала предметом досліджень багатьох науковців, це зокрема Д. Аспелунда, Л. Василенка, Л. Дмитрієва, А. Менабені, О. Морозова, І. Левідова. Методичні роботи сучасних авторів В. Антонюк, М. Адулова, В. Вотриной, І. Герсамія, Н. Гребенюк, І. Колодуб, К. Лінклейтер та інших надають можливість ознайомлюватися з тенденціями розвитку вокальних шкіл. Відомі вокалісти-педагоги вважають, що і XXI столітті наука про голос ще не має достатньо матеріалу для вибудування дійсно наукової методики співу, а вокальна школа і наукове обґрунтування вокальної методології ще не враховує повністю всі фактори, на яких будується співочий процес. Тому в

вокальній педагогіці, вважають відомі педагоги-вокалісти, все ще присутній емпіризм. Вокальна методологія не розвивається у достатній мірі в установленні більш чи менш точних, об'єктивних, маючих науковий характер, положень, і вокальна наука складається з різноманітних спроб дати можливе наукове пояснення існуючим у ній явищам.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Особливого значення визначена проблема набуває у вузівській системі підготовки майбутніх вокалістів. Професія майбутнього вокаліста набуває поліфункціональних рис, адже вона поєднує різноманітну підготовку: вокально-хорову, інструментальну, музично-теоретичну та методичну. Вимоги щодо змісту мистецької освіти зумовлюють необхідність удосконалення підготовки майбутніх вокалістів, розгляду пріоритетних напрямків підвищення його вокальної культури, пошуку оптимальних форм і методів розвитку вокальної культури майбутніх фахівців.

Мета статті – розглянути проблему розвитку вокальної культури майбутніх вокалістів у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Вокальне мистецтво є найбільш популярним видом музичного мистецтва. У вокальному мистецтві поєднуються музика, спів, слово, поезія і сценічна культура. Популярність вокального мистецтва пояснюється тим, що музика, яка сама по собі викликає глибокий емоційний відгук у слухачів, а слово у співі, інтонація та змістовний підтекст ще більше посилюють вплив на слухачів. Художній зміст вокальних творів передається засобами співочого голосу, утворює навколо себе могутнє виховне середовище, безпосередньо впливаючи на всіх учасників художньо-педагогічного процесу. Витоки художнього співу беруть свій початок ще до нашої ери у Давньому Єгипті, Малій Азії, у Східних країнах та в Давній Греції. Навчання художньому співу здійснювалось виключно емпірично, тому методи педагогів практично не використовувались наступним поколінням. Вже в ті давні часи виник значний інтерес до розуміння функцій голосового апарату. Важливим етапом у розвитку вокального мистецтва стало ХІХ століття, коли у світі відбувалися важливі суспільно-історичні події і вони вимагали і нового мистецтва. У Європі почало розвиватися демократичне оперне мистецтво – опера буффа в Італії (яка є родоначальницею оперного співу), комічна побутова опера у Франції, зингшпіль у Німеччині і Австрії (Гнидь, 1994).

В епоху романтизму народжувалися нові жанри, з'являлися нові засоби художньої виразності та прийоми впливу на слухачів. Огляд історії розвитку вокального мистецтва переконує в тому, що видатних

представників різних вокальних шкіл (італійської, французької, російської, німецької та української) поєднують загальні методичні положення та художня спрямованість: глибока щирість і правдивість художнього трактування, уміння розкривати зміст твору, яскрава переконливість. Вивчення науково-методичної літератури впевнює в тому, що важливими питаннями проблеми розвитку вокальної культури майбутніх вокалістів є такі: розвиток технічних навичок вокалістів, питання фізіології співочого процесу, підготовка майбутніх вокалістів до виконавської діяльності тощо (Можайкіна, 2016).

У ХХ столітті вже був зібраний і систематизований значний вокальний історико-теоретичний матеріал, але пошук принципово нових форм навчання і виховання майбутніх вокалістів продовжувався. Викладення основних методичних принципів вокального навчання, які були вироблені в першій половині ХХ століття можна знайти в роботах багатьох представників вітчизняної вокальної культури. В першій половині століття поступово накопичувався багаж наукових досліджень в галузі вокальної педагогіки та зростала впевненість у тому, що складності вокального навчання можуть бути вирішені тільки сумісними пошуками співаків, педагогів і вчених. У ХХ столітті розвиваються оригінальні нетрадиційні методики розвитку співочого голосу, наприклад, методика вокаліста-фоніатра В. Смельянова, методика американського викладача вокалу Крістін Лінклейтер, яка пропонує ряд вправ, спрямованих на розвиток дихання, його «вивільнення» та комплекс вправ для релаксації, спини, голови (Lincleyter, 2000).

Серед відомих методик другої половини ХХ століття викликає інтерес методика розвитку співочого голосу М. Адулова, в якій автор спирається на висновки, рекомендації, досвід і знання відомих вокалістів у світі: Д. Верді, Е. Карузо, Б. Джильї, М. дель Монако, Т. Руффо, Т. Гоббі, Ф. Шаляпіна, Л. Собінова, А. Нежданової, Н. Обухової, Є. Нестеренко, О. Образцової, С. Левика та багатьох інших. Достатньо глибоко в методиці розглянуті загальні питання розвитку голосу, співацького звукоутворення. Особлива увага приділяється питанням дихання як основі співу і надаються вправи, які сприяють виробленню правильного дихання (Адулов, 1996).

Мистецтво є однією з форм виявів культури. Під вокальною культурою розуміють існуючий культивований ідеал звучання, професійне навчання вокальному мистецтву та наявність професійних співаків у цій галузі. Також існує розуміння поняття вокальна культура як відповідність установленним нормам тієї чи іншої вокальної школи або традиції. У другій половині ХХ століття існувало достатньо літератури з теоретичними і практичними висновками досліджень у вокальній педагогіці. Ефективність розвитку

вокальної та виконавської культури майбутніх вокалістів залежить від спрямованості навчальної роботи на поглиблення процесів сприйняття, уявлення, відтворення, що безпосередньо пов'язано з усіма розумовими операціями студентів, розвитком їхнього мислення в цілому. Вокальне навчання – це складний, діалектичний процес розвитку художньо-творчих здібностей особистості; здатності до естетичного сприймання й переживання музики. Цей процес не спонтанне, а кероване соціально-педагогічне явище, в якому об'єктивні й суб'єктивні чинники знаходяться у нерозривній єдності. Формування вокальної культури зазвичай здійснюється в класі спеціальності, в ході вивчення предметів музично-історичного циклу. Ми визначаємо вокальну культуру як сукупність набутих у процесі навчання вокальних навичок співочого дихання, звукоутворення, звуковедення, артикуляції і дикції тощо та здібності емоційно і виразно відтворювати художні образи вокальних творів, що відбивають людські почуття і переживання.

Педагогіка професійної музичної освіти розглядає навчання і виховання як творчий процес. Реалізація принципу індивідуального підходу також здійснюється за умови урахування статевих та вікових особливостей студентів, їхнього співацького та життєвого досвіду в цілому. Сучасна українська вокальна педагогіка спирається на основні положення європейської вокально-педагогічної школи. Найбільш важливими вокально-педагогічними принципами формування професійної культури вокаліста можна вважати: музично-художнє виховання співака; розвиток музичного і вокального слуху; індивідуальний підхід в навчанні; наслідування вокальної традиції педагога; процес формування вокальної культури студентів на позиціях доцільності, необхідності, ефективності та успішності; принцип поступовості, послідовності та неперервності; принцип єдності художнього й технічного розвитку; принцип усвідомлення специфіки вокально-методичної діяльності; принцип творчої активності. Індивідуальний підхід простежується на прикладі добору й освоєння репертуару, оскільки кожний студент має свій виключно індивідуальний репертуарний план. Цей навчальний і концертний репертуар, з одного боку, має відповідати рівню виконавської культури студентів, а з іншого – містити в собі основу технічного та творчого розвитку вокаліста (Василенко, 2015, с. 121).

На шляху утворення інтересу до вокального навчання слід звертатися до індивідуальності студентів, а точніше – до сприйняття студентами своєї індивідуальності, що дає можливість застосовувати фактори здивування. Про здивування як спонуку пізнання писав ще Аристотель. У нього воно виступає в якості переходу від пізнання простого до найскладнішого. При цьому емоція здивування розвивається під час пізнання. Емоція здивування презентує свідомості ще неусвідомлену суперечність між старим і новим, і

на цій основі дає можливість індивіду усвідомити незвичність ситуації, примушує уважно її проаналізувати. Саме тому, під час розвитку співацької функції голосу студентів, емоції подиву і здивування мають неабияке значення (Гнидь, 1994).

За умови високого рівня професійної майстерності викладача вокалу на заняттях, особливо на початкових етапах, мають використовуватися прийоми, спрямовані на надання студентові почуття задоволення від процесу співу, сутність якого відбивається в розкритті перед студентом його співацьких здібностей і можливостей. Це підтримує в ньому бажання й зацікавленість, а згодом перетворюється на потребу у співі, на так званий «співацький голод», а також спонукає до аналізу своєї співацької природи, себе як співака, а згодом і як професіонала, оскільки зацікавленість стимулює інтелект та вимагає наполегливості в досягненні досконалості у власному співацькому звучанні.

Сценічні акторські навички майбутніх вокалістів (вільний жест, виразна міміка, невимушена поведінка, пластичність тощо) повинні розвиватися одночасно з розвитком голосового апарату.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вокальна педагогіка спирається на методи розвитку співочого голосу, які було вироблено у процесі багатовікового розвитку вокального мистецтва та на особливості традицій вокального навчання, що були вироблені у процесі історико-культурного розвитку різних народів. Методи навчання вокальної культурі залежать від національних особливостей, історії і культури народів тощо. У вокальному навчанні широко застосовуються методи – пояснювальний, наочно-слуховий, методи порівняння та узагальнення, метод емоційного впливу та створення емоційної ситуації у процесі роботи над творами, створення ситуації успіху, метод створення пошукових ситуацій у процесі роботи над художнім образом, інтеграційні методи. Усі ці методи впливають як на технічний розвиток майбутнього вокаліста, так і на його художнє зростання, усвідомлення сутності вокального мистецтва та розуміння його можливостей у вихованні культури суспільства. Головними у процесі розвитку вокальної культури, як вважають провідні педагоги, є не стільки знання про музику, скільки занурення студентів до самої музики, знання й розуміння цієї музики. Цьому сприяє виконавча діяльність студентів. Проте окремі питання розвитку вокальної культури майбутніх вокалістів потребують подальших наукових досліджень.

Література

1. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка: підручник. Київ, 2007. 198 с.
2. Адулов Н. А. Руководство по постановке певческого и разговорного голоса. Липецк : НПО ОРИУС, 1996. 376 с.

3. Василенко Л. М. Педагогічні підходи та принципи формування вокально-методичної майстерності вчителя музичного мистецтва. *Психолого-педагогічні науки*: зб. наук. пр. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2015. № 1. С. 119-125.
4. Вотріна В. В. Мистецтво співу і вокальна методика М. Е. Донець-Тессейр. Київ : НМАУ ім. П.І. Чайковського, 2001. 230 с.
5. Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва: підручник. К.: НМАУ, 1994. 320 с.
6. Lincleyter Chr. Voice liberation. New York, 2000. URL: https://royallib.com/book/linkleyter_kristin/osvobogdenie_golosa.html (дата звернення: 07.06.2021).
7. Менабени А. Г. Методика обучения сольному пению. Москва : Просвещение, 1987. 95 с.
8. Можайкіна Н. С. Методика викладання вокалу. Хрестоматія: навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2016. 216 с.

References

1. Antoniuk, V. H. (2007). *Vokalna pedahohika*: pidruchnyk [*Vocal pedagogy: textbook*], 198. Kyiv (ukr).
2. Adulov, N. A. (1996). *Rukovodstvo po postanovke pevcheskogo i razgovornogo golosa* [*Singing and Spoken Voice Training Guide*], 376. Lipetsk: NPO ORIUS (rus).
3. Vasylenko, L. M. (2015). Pedahohichni pidkhody ta pryntsyipy formuvannia vokalno-metodychnoi maisternosti vchytelia muzychnoho mystetstva [Pedagogical approaches and principles of formation of vocal-methodical skill of the teacher of musical art]. *Psykhologo-pedahohichni nauky*: zb. nauk. pr., 1, 119-125. Nizhyn: Vyd-vo NDU im. M. Hoholia (ukr).
4. Votrina, V. V. (2001). *Mystetstvo spivu i vokalna metodyka M. E. Donets-Tesser* [*The art of singing and vocal technique M.E. Donets-Tesseir*], 230. Kyiv: Chaykosky NMAU (ukr).
5. Hnyd, B. P. (1994). *Istoriya vokalnogo mystetstva*: pidruchnyk [*History of vocal art: textbook*], 320. Kyiv: NMAU (ukr).
6. Lincleyter, Chr. (2000). *Voice liberation*. New York. Retrieved from https://royallib.com/book/linkleyter_kristin/osvobogdenie_golosa.html (date of appeal: 07.06.2021).
7. Menabeni A. G. (1987). *Metodika obucheniya solnomu peniyu* [*Solo singing teaching method*], 95. Moscow: Prosveshchenie (rus).
8. Mozhaikina, N. S. (2016). *Metodyka vykladannya vokalu. Khrestomatiya: navchalnyi posibnyk* [*Methods of teaching vocals. Reader: tutorial*], 216. Kyiv: Lira-K (ukr).

РАЗВИТИЕ ВОКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ ВОКАЛИСТОВ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

Е. Ф. Сбитнева

В статье исследуется проблема развития вокальной культуры будущих вокалистов в процессе профессиональной подготовки. Отмечено, что требования к содержанию художественного образования обуславливают необходимость

совершенствования подготовки будущих вокалистов, рассмотрения приоритетных направлений повышения его вокальной культуры, поиска оптимальных форм и методов развития вокальной культуры будущих специалистов.

Подчеркнуто, что вокальное искусство является наиболее популярным видом музыкального искусства, где совмещаются музыка, пение, слово, поэзия и сценическая культура. Художественное содержание вокальных произведений передается средствами певческого голоса, образует вокруг себя мощную воспитательную среду, непосредственно воздействуя на всех участников художественно-педагогического процесса.

Автор статьи отмечает, что обзор истории развития вокального искусства убеждает в том, что выдающихся представителей различных вокальных школ (итальянской, французской, русской, немецкой и украинской) объединяют общие методические положения и художественная направленность: глубокая искренность и правдивость художественной трактовки, умение раскрывать содержание произведения, яркая убедительность.

Подчеркнуто, что изучение научно-методической литературы убеждает в том, что важными вопросами проблемы развития вокальной культуры будущих вокалистов являются: развитие технических навыков вокалистов, вопросы физиологии певческого процесса, подготовка будущих вокалистов к исполнительской деятельности и тому подобное.

Автор статьи отмечает, что эффективность развития вокальной и исполнительской культуры будущих вокалистов зависит от направленности учебной работы на углубление процессов восприятия, представления, воспроизведения, что непосредственно связано со всеми мыслительными операциями студентов, развитием их мышления в целом.

Обосновано, что наиболее важными вокально-педагогическими принципами формирования профессиональной культуры вокалиста можно считать музыкально-художественное воспитание певца; развитие музыкального и вокального слуха, индивидуальный подход в обучении; подражание вокальной традиции педагога; процесс формирования вокальной культуры студентов на позициях целесообразности, необходимости, эффективности и успешности; принцип постепенности, последовательности и непрерывности; принцип единства художественного и технического развития; принцип осознания специфики вокально-методической деятельности; принцип творческой активности.

Ключевые слова: вокальная культура, вокальное искусство, будущий вокалист, вокальная педагогика, студенты, певческий голос, певческий процесс, педагоги-вокалисты, вокальное обучение, методики развития певческого голоса.

DEVELOPMENT OF VOCAL CULTURE OF FUTURE VOCALISTS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

O. F. Sbitnieva

The article investigates the problem of vocal culture development of future vocalists in the process of professional training. It is noted that the requirements for the content of

art education necessitate the improvement of training of future vocalists, consideration of priority areas for improving its vocal culture, finding optimal forms and methods of developing vocal culture of future professionals.

It is emphasized that vocal art is the most popular form of musical art, which combines music, singing, speech, poetry and stage culture. The artistic content of vocal works is transmitted by means of the singing voice, forms a powerful educational environment around itself, directly influencing all participants in the artistic and pedagogical process.

The author of the article notes that a review of the history of vocal art shows that prominent representatives of different vocal schools (Italian, French, Russian, German and Ukrainian) are united by general methodological provisions and artistic orientation: deep sincerity and truthfulness of artistic interpretation, ability to reveal the work, vivid persuasiveness.

It is emphasized that the study of scientific and methodological literature shows that the important issues of future vocalists vocal culture are the following: the development of technical skills of vocalists, the physiology of the singing process, preparation of future vocalists for performance and more.

The author of the article notes that the effectiveness of vocal and performing culture of future vocalists depends on the focus of educational work on deepening the processes of perception, imagination, reproduction, which is directly related to all mental operations of students, the development of their thinking in general.

It is substantiated that the most important vocal and pedagogical principles of forming the professional culture of a vocalist can be considered: musical and artistic education of the singer; development of musical and vocal hearing; individual approach to learning; imitation of the vocal tradition of the teacher; the process of forming the vocal culture of students in the positions of expediency, necessity, efficiency and success; the principle of gradualness, consistency and continuity; the principle of unity of artistic and technical development; the principle of awareness of the specifics of vocal and methodological activities; the principle of creative activity.

Key words: *Vocal culture, vocal art, future vocalist, vocal pedagogy, students, singing voice, singing process, teachers-vocalists, vocal training, methods of singing voice development.*

Сбітнєва Олена Федорівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри академічного та естрадного вокалу Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна). E-mail: sbitneva.elen@gmail.com

Сбитнева Елена Федоровна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры академического и эстрадного вокала Института искусств Киевского университета имени Бориса Гринченко (г. Киев, Украина). E-mail: sbitneva.elen@gmail.com

Sbitnieva Olena Fedorivna – Associate Professor of Academic and Pop Vocal, Institute of Arts, Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine). E-mail: sbitneva.elen@gmail.com